

Julia Jorge

National University of Córdoba, Argentina
Institute of Humanities, CONICET
Patio de las Palmeras (Ala Sur) - Pabellón Argentina PB
Haya de la Torre S/N
Ciudad Universitaria X5000GYA
Córdoba – Argentina
mariajulijorgeauad@gmail.com

Prikaz

TRANSJEZIČNI SVEMIR NOĆNOG JASMINA GORANA GATALICE

(Goran Gatalica: Noćni jasmin / Night Jasmine: haiku, Stajer-graf, Zagreb, 2022.)

noćni jasmin –
njena procvata duša nosi vodu
izbjeglici
Gatalica, *Noćni jasmin / Night Jasmine*, 86.

Noćni jasmin / Night Jasmine najnovija je knjiga haiku poezije plodnog pjesnika Gorana Gatalice (1982. Virovitica, Hrvatska). Pjesnik je objavljivao u brojnim haiku zbornicima i antologijama te sudjelovao u domaćim i međunarodnim časopisima. Od 2020. urednik je rubrike “Haiku meridijani” u časopisu *Iris*, u kojoj objavljuje haiku pjesme suvremenih pjesnika iz cijeloga svijeta. Također je urednik natječaja i mjesečne rubrike “Haiku krugovi” u časopisu *Lantern magazine* gdje objavljuje haiku pjesme pjesnika iz susjednih zemalja (Bosna i Hercegovina, Slovenija, Crna Gora itd.). Vrijedno je spomenuti da su Gataličini haikui proteklih godina dobili brojne nagrade, od kojih su najznačajnije prvo i drugo mjesto 2018. i 2019. godine na *Basho-an International English Haiku competition*.

Već samim pogledom na naslovnici *Noćnog jasmína* i napredovanjem kroz njezine prve stranice ulazimo u transjezični svemir. Na svakoj se stranici haiku pjesme pojavljuju uzastopno na svome izvornom jeziku i svojim prijevodima na engleski, francuski, talijanski, češki, hindski i japanski. Svi prijevodi koegzistiraju stranicu po stranicu u ovom svemiru. U uzastopnom

čitanju svakog haikua u svim njegovim prijevodima, događa se da, izvan njegova razumijevanja, probudimo muzikalnost svakog od ovih jezika. Svaki nas haiku priziva da se poigramo odjekom zvuka u drugim jezicima s indoeuropskim korijenima. Japanski haiku zahtijeva od svojih stručnjaka da ga čitaju na jedinstven način – rekonstruiranjem zvučnih, grafičkih i simboličkih odnosa koji proširuju značenje kratke pjesme izvan 17 slogova. U slučaju Gataličine knjige čitatelj romanskih jezika vježba se u ovoj praksi čitanja japanskog haikua. Svaka stranica navodi čitatelja da gleda i sluša odozgo prema dolje, odozdo prema gore ili skače od riječi do riječi. Ponekad čitatelju čak neće trebati rječnik da rekonstruira značenje svakog haikua. Od doslovnog značenja njihova materinjeg jezika do prijevoda, moguće je svakom haikuu dati određenu količinu značenja, na primjer traženjem zvučnih odnosa među jezicima. Tako će svaka stranica biti putovanje kroz ove riječi koje odjekuju kod čitatelja.

Drugim riječima, čitanje višestrukih prijevoda omogućuje nam rekonstruiranje slike haikua i svake njegove nijanse. Na taj način naziremo lingvistički krajolik višestrukih osjetila koje budi svaki jezik, bilo da ih poznamo ili jednostavno slušamo rezonanciju koja se čuje u neznanju o značenju riječi. Na primjer u haiku pjesmi:

nakon majčine smrti –
pronalazim istinsku sreću
u cvjetovima trešnje
after mother's death -
I find true happiness
in cherry blossoms
aprçs la mort de ma mçre –
découvrant le vrai bonheur
dans les fleurs de cerisier
dopo la morte della madre –
trovo la vera felicità
nei fiori di ciliegio
(Gatalica, 2022: 39)

U konsektivnom čitanju prijevoda nalazimo svojevrsnu rezonanciju: *mother's death* i *morte della madre* (majčina smrt). Odrekne li se čitatelj lingvističkog razuma tvrdoglavog u traženju doslovnog prijevoda svake riječi u svakom jeziku, pred njim će se otvoriti zvučna kulisa na svakoj stranici ove knjige. Ako čitatelj sluša, moći će zvučati slika koja u gore citiranoj haiku pjesmi daje određenu glasnoću zvuka težini događaja koji prikazuje majčinu smrt.

To je način na koji nam Gatalica omogućuje da uđemo u japansko iskustvo čitanja haikua za zapadnog čitatelja: širenje značenja prekoračenjem i igranjem s granicama jezika. Za čitatelja koji poznaje barem dva jezika ove knjige krajolik će biti jedinstven prema osjetilima koja on može povezati u svojoj dvojezičnosti. Na primjer, haiku na hrvatskom i engleskom jeziku:

unutar samostana
samo svjetleća prašina
isprepletена milosrđem
inside a monastery
only luminous dust
entwined with mercy
(Gatalica, 2022: 37)

Isticanje hrvatskog i engleskog izraza “isprepletена” i “*entwined*” služi da bi se gornje razmatranje moglo objasniti. U svom kontekstu hrvatski izraz je slika – da je svijetleća prašina isprepletена s milosrđem. Međutim, odabir engleskog prevoditelja unosi jednu nijansu u

odnosu na prethodno značenje: „*entwined*“ (isprepletена) označava prije nego „*intertwining*“ (ispreplećući se) stanovitu mješavinu praha i milosti. Tako prah, svjetlo i milosrđe stvaraju sliku, u koju ulaze u odnos ne prestajući biti neovisni, tj. bez zatvaranja onoga što splet znači. Razumijevajući navedeno, ako dopustimo mašti, zamišljamo pjesnika koji s ulaza u samostan promatra blago svjetlo koje ulazi kroz neki prozor obasjavajući prašinu razasutu u prostoru.

Pojam harmonije ponekad funkcionira kao neka vrsta pomaka koji objašnjava promjenjiv odnos između čovjeka, okoliša i njegova poetskog postanka. Ne bismo mogli reći da je sklad uopćeno stanje čovjeka u njegovu odnosu s prirodom, niti uvjet mogućnosti njegova postojanja u kulturi. Što onda mislimo kad kažemo harmonija u Gataličinoj knjizi?

Iz naslova *Noćni jasmín* daje nam naslutiti: poput parfema s mirisnim notama cvjetova noćnoga jasmína haiku pruža iskustvo ljepote dostupno cijelom čovječanstvu u trenutku kada razmišlja o svemu: od izbjeglica do stolara. Miris se ne može poreći. Ništa nikomu ne može uskratiti da osjeti izuzetno lijep i nježan miris cvijeća. U uvodnoj riječi svoje knjige Gatalica objašnjava da njegov haiku nalikuje neobloženoj sjemenu koje se, zahvaljujući vjetru, zakopava i niče iz zemlje. Poput sjemena haiku niče nakon što je bio izložen višestrukim promjenama koje uključuju i pjesnika i prirodu: “Najbolje haiku pjesme su kao jezgre plodova koje su oljuštene nakon svih pjesničkih prerađivanja. One su ogoljela suština prirode i svemira. Iz njih izrasta harmonija, sklad i ljepota – sve ono što priziva spiritualan svijet. Iskustvo što nas povezuje s humanošću duše koja nosi izbjeglici vodu, može se usporediti s otvaranjem cvijeta noćnoga jasmína.” (Gatalica, 2022: 13).

S druge strane, u predgovoru Jim Kacian, pjesnik i urednik Red Moon Pressa (jednog od najvažnijih izdavača haiku poezije današnjice), ispisiuje drugi ključ za čitanje Gataličine knjige – odnos s prirodom. Kacian je zbunjen lakoćom kojom se danas uspostavlja taj odnos, jer je urbano stanovništvo udaljeno od prirode.

Stoga Kacian sugerira da je Gataličina knjiga putovanje kroz vrijeme za čitatelje koji nemaju redovit odnos s prirodom: “Bez obzira na to što mislite o haikuu, na ovim ćete stranicama pronaći mnogo toga o čemu možete razmišljati. Ali jedno je sigurno – da haiku još uvijek nalazi energiju u svojemu ishodištu, čiji su korijeni u prirodnom svijetu. Goran Gatalica podsjeća nas da, neovisno o okolnostima, svi još uvijek pričamo o vremenu.” (Gatalica, 2022: 20).

Tako nas iščitavanje četiri dijela ove knjige pokreće na putovanje kroz godišnja doba prisjećajući se antologija japanskog haiku pjesništva. U prvom dijelu “Putujući oblak” autor nas podsjeća na proljetno nebo koje je vrlo čest motiv u japanskom haikuu. Kretanje oblaka izražava način prolaska vremena – rotacijskog kretanja Zemlje – koje nas povezuje s prirodnim tijekom vremena koje nije regulirano satovima. Pred tjeskobom prolaznosti koja nas usmjerava prema smrti ili danima reguliranih satima, Gatalica uživa u sretnom neznanju ptice. Kaže haiku po kojem je ovaj dio dobio ime:

putujući oblak . . .
vrapčić zanemari
iznenadnog prolaznika
(Gatalica, 2022: 25)

Naslovi sljedećih dijelova *Noćnog jasmina* pripisuju njihove haikue atmosferskom fenomenu koji razotkriva sav semantički i simbolički potencijal godišnjeg doba. U ciklusu “Nesnosni zvizdan” Gatalica ispisuje haiku pjesme vezane uz ljeto. U haikuima ovog ciklusa prevladavaju zalasci sunca, u kojima prirodna svjetla stvaraju male slike, gdje blještavilo, kao ono isprekidano ili trenutačno i jedva zamjetljivo osvjetljenje, kao da definira određenu estetiku ljeta u Gataličinu svemiru. Na primjer haikui:

signal svjetionika –
bljesak srdela
iznad grebena
(Gatalica, 2022: 68)
temperaturni skok –
plavo vretence istražuje
redovnikovu sjenu
(Gatalica, 2022: 73)

ljetna suša –
u škljocavim zubima psa
mjesečina
(Gatalica, 2022: 75)
večernja meditacija . . .
gušter pronade osvijetljeno mjesto
na obližnjoj stijeni
(Gatalica, 2022: 79)

Bljesak, plavo svjetlo krijesnice, mjesečina, zubi psa, svjetlosna mrlja na stijeni funkcioniraju kao mali odbljesci u usporedbi sa svjetlom svjetionika, sjenom redovnika, potpunom tamom koja karakterizira noći psa i guštera.

Baš kao što ljetna svjetla stvaraju vizualne krajolike, u dijelu jesenjih haikua pod nazivom “Vjetrena zvonca” puše vjetar koji prirodni okoliš približava ljudskom okruženju – posebno u poljoprivrednim krajolicima – stvarajući suptilne susrete između njih dvoje. Tako zvona pokretana vjetrom najavljuju prihvaćanje ljubavi (moguće vjenčanje) u haikuu po kojemu je ovaj dio dobio ime:

vjetrena zvonca . . .
ona napokon prihvaća
moju ljubav
(Gatalica, 2022: 91)

Ali i ti susreti u suzvučju čovjeka i njegova okoliša, na primjer kad pastiru sjeme u hodu upadne u cipele ili kad se mrlje od šljiva nađu na majčinoj pregači tvrdoglavo ostajući vezani uz njih:

vjetar kroz dolinu –
u obje pastireve cipele
sjemenke kukuruza
(Gatalica, 2022: 94)
rana jesen –
na majčinoj pregači
mrlje od šljiva
(Gatalica, 2022: 95)

Posljednji dio “Miris snijega” okuplja zimske haikue koje karakterizira izolacija. Ovi haikui otkrivaju duboku usamljenost u godišnjem dobu koje se promatra s prozora. U ovom dijelu snijeg nema lakoću haikua koji opisuje snježne padaline u Tokiju. Zima je kod Gatalice oštra:

ništa ne može spriječiti smrzavanje kao ni težina snijega na krovovima:

samoizolacija –
klizi po blijedom nebu
zimski mjesec
(Gatalica, 2022: 129)

prve ledene sige
susjedova živica
ima mnogo sjena
(Gatalica, 2022: 131)

noćna usamljenost –
linija otisaka kopita
u snijegu
(Gatalica, 2022: 133)

zimski festival
saksofonist oslobađa
svoju samoću
(Gatalica, 2022: 143)

Iako u naslovu ovog ciklusa nalazimo određenu ljepotu u slici mirisa snijega, u Gataličinoj knjizi taj miris postaje specifičan miris. Miris onoga tko je izbjeglica u nekoj zemlji i opskrbljen je parom čizama nedovoljnim da zaštiti noge od hladnoće:

miris snijega –
ojačane kartonom
čizme izbjeglice
(Gatalica, 2022: 135)

U svom osjećaju stranosti i bespomoćnosti izbjeglica postaje jedinstvena figura u svemiru ove knjige. Za razliku od redovnika hodoča-

snika, poput Bashôa ili litalice u Santôki (koji hodaju kao način meditacije ili iz netrpeljivosti prema urbanom svijetu), izbjeglica označava prisilno hodaње. Izbjeglica putuje pješice ili nesigurnim prijevozom, spava u šatorima ili na otvorenom. Njihova raseljenost nije birana, nije turistička, niti je obično egzil. Izbjeglica luta u drugoj zemlji i na milost i nemilost njezine ljubavnosti ili odbijanja. Gatalica bilježi nijanse prikaza izbjeglica u nekim haikuima:

oštra zimska sjena –
iz vagona cisterne
dah izbjeglice
(Gatalica, 2022: 138)

povratak kući
skupina zimovki
na izbjegličkom šatoru
(Gatalica, 2022: 147)

Na taj način ova knjiga objedinjuje problem koji zahvaća različite kontinente, kako one s državama zahvaćenih ratovima, tako i one go-stoprimljive. Gataličina knjiga ispunjava jednu od svojih ambicija: približiti haiku i čitateljima iz najudaljenijih zemalja svijeta. Aludirajući od jednostavnih detalja do aktualnih problema na šest jezika, postaje dostupna velikom broju čitatelja, čak i ako je djelomična ili fragmentirana. Čak i ako čitatelj ne može doprijeti do punog značenja svakog haikua, neka neočekivana riječ odzvanjat će mu u uhu. S tim jednostavnim zvukom haiku će ispuniti jedan od svojih glavnih učinaka: dislocirati čitatelja u bilo koji dio svijeta.